

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
PROVOZNĚ EKONOMICKÁ FAKULTA

TEZE K DIPLOMOVÉ PRÁCI:

Úloha centrální banky v tržní ekonomice

obor Provoz a ekonomika
Katedra ekonomických teorií

autor: Petr Dlouhý

vedoucí DP: Ing. Růžena Breuerová, CSc.

Praha 2003

Cílem této diplomové práce bylo seznámit čtenáře s úlohou centrální banky v tržní ekonomice, a to nejen v obecné rovině na základě teoretických poznatků, ale v praktické části i konkrétně v podobě České národní banky a Evropské centrální banky, respektive Evropského systému centrálních bank.

Díličními cíli byla problematika boje proti inflaci, respektive cílování inflace v rámci České národní banky i Evropské centrální banky, a analýza podmínek, spolu s výhodami a nevýhodami, zavedení eura na našem území.

***Centrální banka** je vládou ustanovená vrcholná instituce zodpovědná za řízení peněžního oběhu v zemi, tj. vydávání (emisi) peněz, stanovení úvěrových podmínek a dozor nad činností obchodních bank. Funguje proto jako emisní (cedulová) banka, banka bank a banka státu. Cílem její činnosti není dosažení zisku.¹*

***Centrální banka** je jednou z nejmocnějších politických institucí v zemi. Lidé bohužel nechápou jak je měnová politika mocná, a to zejména v zemi s flexibilním měnovým kursem. Proti tomu je rozpočtová politika vlády téměř bezmocná.²*

*Ne-li jediným hlavním, pak jedním z prioritních cílů měnové politiky centrální banky v tržní ekonomice je **boj proti inflaci**, ekonomickému fenoménu této ekonomiky v nedávné minulosti i současnosti. I v těch zemích s tržní ekonomikou, kde je nyní míra inflace natolik nízká, že můžeme hovořit o úspěšné měnové politice, je nebezpečí nárůstu míry inflace v latentní podobě všudypřítomné. Boj proti inflaci tak můžeme označit za nikdy nekončící.³*

Obecně plní centrální banky dvě základní funkce – makroekonomickou a mikroekonomickou.

Makroekonomická funkce je spjata s emisí hotovostních peněz, měnovou politikou a devizovou činností. V *mikroekonomické funkci* vystupuje centrální banka jako banka bank, banka státu, reguluje a dohlíží nad bankovním systémem a reprezentuje stát v měnové oblasti.

¹ FIALOVÁ, H. a JELEN, J. *Malý ekonomický slovník*. Karviná: ECOMIX-OK, 1993, s. 12. ISBN 80-901546-1-1.

² KLAUS, Václav. Vraťme debatě o ČNB věcný obsah. *Právní postavení centrální banky v demokratickém státě. Sborník textů č.3/2000*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000, s. 56.

³ REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 1999, s. 349. ISBN 80-85943-89-1.

Při plnění makroekonomické funkce je hlavním cílem *stabilní měnový vývoj*, u funkce mikroekonomické jde především o *bezpečnost, stabilitu, efektivitu a důvěryhodnost bankovního systému*.

Hlavním cílem měnové politiky centrální banky v České republice je zabezpečovat **stabilitu měny**. Tento úkol je právně kodifikován v ustanoveních článku 98 Ústavy ČR a zákona č. 6/1993 Sb., o **České národní bance**. Stabilita měny má dimenzi *vnitřní* (cenová stabilita) a *vnější* (kursová stabilita), přičemž prioritním cílem se v posledním období stává především vnitřní dimenze měnové stability - *cenová stabilita*.

Při plnění svých cílů využívá ČNB několik měnověpolitických nástrojů: operace na volném trhu, automatické facility a povinné minimální rezervy.

Vývoj úrokových sazeb v roce 2002 byl typický dalším snižováním základních sazeb ČNB, což bylo ovlivněno zejména nízkoinflačním prostředím, zpomalením ekonomického růstu doma i v zahraničí a relativně silným devizovým kursem. Klíčová sazba ČNB *2T repo* tak ke konci roku činila 2,75 %, lombardní sazba 3,75 % a diskontní sazba 1,75 %. Výše uvedené důvody dále vedly k poklesu sazeb na všech segmentech finančního trhu až na historická minima.

K zabezpečování cenové stability využívá ČNB jeden z několika možných měnověpolitických režimů – *cílování inflace*, ke kterému přešla počátkem roku 1998, kdy se obdobně jako většina zemí odklonila od cílování peněžní zásoby a to především z důvodů finančních inovací a nestabilní poptávce po penězích.

ČNB byla první centrální bankou mezi tranzitivními ekonomikami, která k tomuto režimu přešla a možná i to je jedna z příčin, proč se ČNB příliš nedaří dosahovat takové inflace, kterou prognózuje.

V roce 2002 se inflace pohybovala na velmi nízkých hodnotách, v listopadu dokonce inflace měřená meziročním indexem spotřebitelských cen zaznamenala nejnižší hodnotu (0,5 %) od počátku transformace, a prakticky celý rok byla *pod cílovým pásmem*, které bylo stanoveno pro celkovou inflaci v koridoru 3 – 5 % pro leden 2002 s mírným klesáním.

Že se ČNB nedaří dosahovat prognózované inflace, ať již z důvodu nedokonalé měnové politiky či chybných prognóz, však vede ke ztrátě důvěryhodnosti této instituce a mylným očekáváním veřejnosti, které tak mohou v konečných důsledcích vyústit až v závažné ekonomické problémy.

Česká republika se obdobně jako několik dalších zemích střední a východní Evropy připravuje na vstup do Evropské unie. ČNB tak čeká cesta do Evropského systému centrálních bank, jejímž vyvrcholením by mělo být přijetí společné měny euro.

Předpokladem pro přijetí eura (pakliže vynecháme nepravděpodobnou variantu jednostranného přijetí) je splnění tzv. *Maastrichtských kritérií* a setrvání minimálně po dva roky v evropském kursovém mechanismu ERM II. Delší setrvání v ERM II je velmi nákladné a tudíž nevýhodné, proto je nutné určit vstup do tohoto mechanismu v takové situaci, kdy bude ČR schopna splnit všechna konvergenční kritéria.

V současnosti má ČR problém „pouze“ s jedním kritériem - veřejným deficitem, kde *schodek veřejných rozpočtů* nesmí překročit *3,0 % hrubého domácího produktu*. Ministerstvo financí počítá pro rok 2003 s deficitem (bez zdrojů z privatizace a dotací transformacím institucí) ve výši 6 – 7 % HDP. Splnění tohoto kritéria je tak podmíněno přijetím reformy veřejných rozpočtů, ke které by se měla ČR propracovat dle Ministerstva financí až v roce 2008.

Ačkoli ČNB nevylučuje možnost přistoupení k eurozóně kolem roku 2007, jako reálnější termín se jeví rok 2008, dle Ministerstva financí ČR dokonce až rok 2009.

Samotné přijetí eura přinese pro ČR řadu výhod i nevýhod. Nejdůležitější výhody lze spatřit v eliminaci kursového rizika, poklesu transakčních nákladů a možnosti plně se podílet na společné měnové politice a kursové politice EU. Nevýhodou naopak bude ztráta nezávislé měnové politiky, která by reagovala na potřeby domácí ekonomiky. Přejít na euro dále povede k vyrovnávání cenových hladin, což bude vytvářet značné inflační tlaky.

Měnová politika Evropské centrální banky je obdobně jako v případě ČNB zaměřena na cenovou stabilitu. V podmínkách eurozóny je cenová stabilita definována harmonizovanou inflací (HICP), která by neměla překročit 2 %. Ve skutečnosti však od roku 1999 byla úspěšnost naplnění tohoto cíle menší než 50 %. Toto přestřelování je zapříčiněné především příliš ambiciózním inflačním cílem. ECB by se tak měla inspirovat cíli jiných centrálních bank (např. Bank of New Zealand) a upravit svůj cíl tak, aby více odpovídal poněkud nesourodé eurozóně, tj. např. na interval 1 – 3 % s důrazem na střed tohoto intervalu.

Pro Českou republiku bude i do budoucna centrální banka (ať ČNB „samostatná“ či v rámci ESCB), a její měnová politika, nenahraditelným prvkem v boji proti inflaci. Nezanedbatelná rovněž bude i nadále nezávislost této instituce, ke které by se měla přidat větší míra odpovědnosti za svoji činnost a schopnost spolupráce s vládou.

S přihlédnutím k požadavku vyrovnanosti rozpočtů a tím omezenému prostoru fiskální politiky bude navíc měnová politika i klíčovým faktorem hospodářského vývoje.